

Resultaten Conjuntuurenquete 2019

Datum, juni 2020

Inleiding

In november en december 2019 zijn in het kader van de conjunctuurenquête (CE) de gegevens van 276 bedrijven gekregen. De hier beschreven informatie is dus gebaseerd op de situatie zoals die was net voor het uitbreken van de coronapandemie. Doel van de enquête is om op reguliere basis, tweemaal per jaar, actuele informatie te verschaffen over bedrijfsmatige en economische parameters en ontwikkelingen. Daarnaast dient het inzicht te geven in verwachtingen en opinies van ondernemers.

In dit artikel wordt nader ingegaan op de resultaten van de opinievragen van de enquête. Kwantitatieve gegevens worden hier niet besproken en de omzetten en winst in beperkte mate. Allereerst wordt er een korte inleidende beschouwing gegeven over de methodologie zoals die voor de enquête wordt gebruikt.

Met de verkregen gegevens van de bedrijven (NV's en eenmanszaken met een balans en winst- & verliesrekening) wordt een beeld gegeven van verschillende onderwerpen waardoor de inhoud van dit artikel bestaat uit:

- Vertrouwen in de economie
- Vertrouwen in de toekomst
- Mening ten aanzien van het investeringsklimaat
- Omzetmutaties
- Conjunctuurindex
- Bedrijfsresultaten

Om een indruk te krijgen van het verloop en trend van de conjunctuur in een oogopslag is er een conjunctuurindex opgesteld. Dit aan de hand van gegevens van vertrouwen in de toekomst, de perceptie van het investeringsklimaat en de veranderingen van de omzetten, de omzetmutaties. Deze zijn geaggregeerd in de vorm van een samengestelde index en geven zodoende een beeld van het relatieve verloop van de conjunctuur in de tijd.

Daarnaast wordt er bij vertrouwen in de toekomst en de perceptie van het investeringsklimaat een nadere analyse gemaakt voor de drie voor conjunctuur en economie belangrijke bedrijfstakken bouw, handel en horeca.

De bouw is hier genomen vanwege de grote invloed op de conjunctuur, de handel vanwege de omvang van deze bedrijfstak en toerisme vanwege het economische- en maatschappelijk belang.

Ook wordt er bij vertrouwen in de toekomst en de perceptie van het investeringsklimaat gekeken naar het aantal werkenden (grootte van bedrijven) en een vergelijking gemaakt met voorgaande twee perioden. Deze wordt in grafiekvorm gepresenteerd.

Methodologie

De conjunctuurenquête wordt twee keer per jaar onder de bedrijven op Curaçao gehouden. Doel van de enquête is om op reguliere basis actuele informatie te verschaffen over bedrijfsmatige en economische parameters en ontwikkelingen. Daarnaast dient het inzicht te geven in verwachtingen en opinies van ondernemers. Deze informatie is van direct belang voor het krijgen van inzicht in (ontwikkelingen van) de economie, werk en werkgelegenheid en investeringsklimaat. In juni wordt geënuquêteerd over het eerste halfjaar van het lopende kalenderjaar, in december over het gehele jaar. Vanwege het verbeteren van de efficiency en een beperkt budget hebben nu voor de tweede keer de bedrijven de enquête geheel online kunnen invullen. Dit middels een speciale software die daarvoor is verkregen.

Het onderzoek wordt uitgevoerd bij alle bedrijven met tien of meer werknemers, terwijl van de bedrijven vanaf drie tot tien werknemers een steekproef wordt genomen. De CE is aldus voor een deel een steekproefonderzoek. Eind 2019 zijn er in totaal van 276 bedrijven gegevens gekregen. Het onderzoek en de respons heeft zich qua grootte van bedrijven verspreid over zowel kleine- (tot 10 werknemers), middelgrote (tot 50 werknemers) als grote bedrijven vanaf 50 werknemers. De responsverdeling over klein, middelgroot en groot bedroeg eind 2019 18, 62 en 20 procent (het 1^e halfjaar van 2019 was dit 21, 59 en 20 procent).

Door het nemen van een steekproef wordt een schatting gemaakt van de karakteristieken van de gehele populatie (alle bedrijven) en kunnen daar op een verantwoorde wijze uitspraken over worden gedaan. Onder bedrijven wordt hier verstaan NV's en eenmanszaken met een balans en winst- & verliesrekening.

Bij de steekproeftrekking (voor de bedrijven van drie tot tien werknemers) wordt uitgegaan van een betrouwbaarheid van 95 procent (5% foutenmarge, z-waarde van 1,96). Uitgaande van de gehele populatie van bedrijven vanaf 3 werknemers tot 10 werknemers komt dat op het moment van trekking neer op in totaal 330 bedrijven. Vanwege de respons van 276 bedrijven is de betrouwbaarheid niet uitgekomen op het gecalculerde percentage van 95 procent doch bedraagt deze ruim 90 procent. De steekproef wordt proportioneel getrokken, waarbij rekening wordt gehouden met en uitgegaan van het aantal bedrijven per bedrijfstak.

Zoals vermeld wordt bij vertrouwen in de toekomst, de mening ten aanzien van het investeringsklimaat en omzetmutaties ook inzicht gegeven in de situatie per bedrijfstak en naar aantallen werknemers.

Bij de verschillende onderwerpen wordt er een vergelijking gemaakt met voorgaande periode van een half jaar daarvoor (de enquête wordt immers twee keer per jaar uitgevoerd). Uitzondering daarop zijn de omzetmutaties en bedrijfsresultaten. Deze

worden altijd vergeleken met de resultaten van december van het voorgaande jaar.

De gepresenteerde conjunctuurindex is een samengestelde index. Deze is opgesteld aan de hand van gegevens van vertrouwen in de toekomst, de perceptie van het investeringsklimaat en de veranderingen van de omzetten (de omzetmutaties). Deze zijn niet gewogen en geaggregeerd en vervolgens grafisch weergegeven. Als basisjaar is genomen 2010, het jaar van de verzelfstandiging van het Land Curaçao. De conjunctuurindex is een intervallschaal met '100' als beginpunt. De bedoeling is dat de lezer door deze index een idee krijgt van het verloop van de conjunctuur. Dit niet in absolute termen (het is een intervallschaal), doch in relatieve termen. Hierdoor is op eenvoudige wijze het verloop (trend) van de conjunctuur aan de hand van een drietal factoren gevisualiseerd.

Investeringsbelemmeringen

Investeren in vernieuwing of vervanging is van groot belang voor het bestaan en in stand houden van een onderneming. Wil een onderneming winst maken en vooral, winst blijven maken, dan zijn investeringen zelfs een conditio sine qua non. Investeringsbelemmeringen spelen dus een hele belangrijke rol bij het ondernemen en doen van investeringen.

Bijna 43 procent van de benaderde bedrijven heeft aangegeven te hebben geïnvesteerd in de tweede helft van 2019. Dat is 1 procentpunten minder in vergelijking met juni 2019.

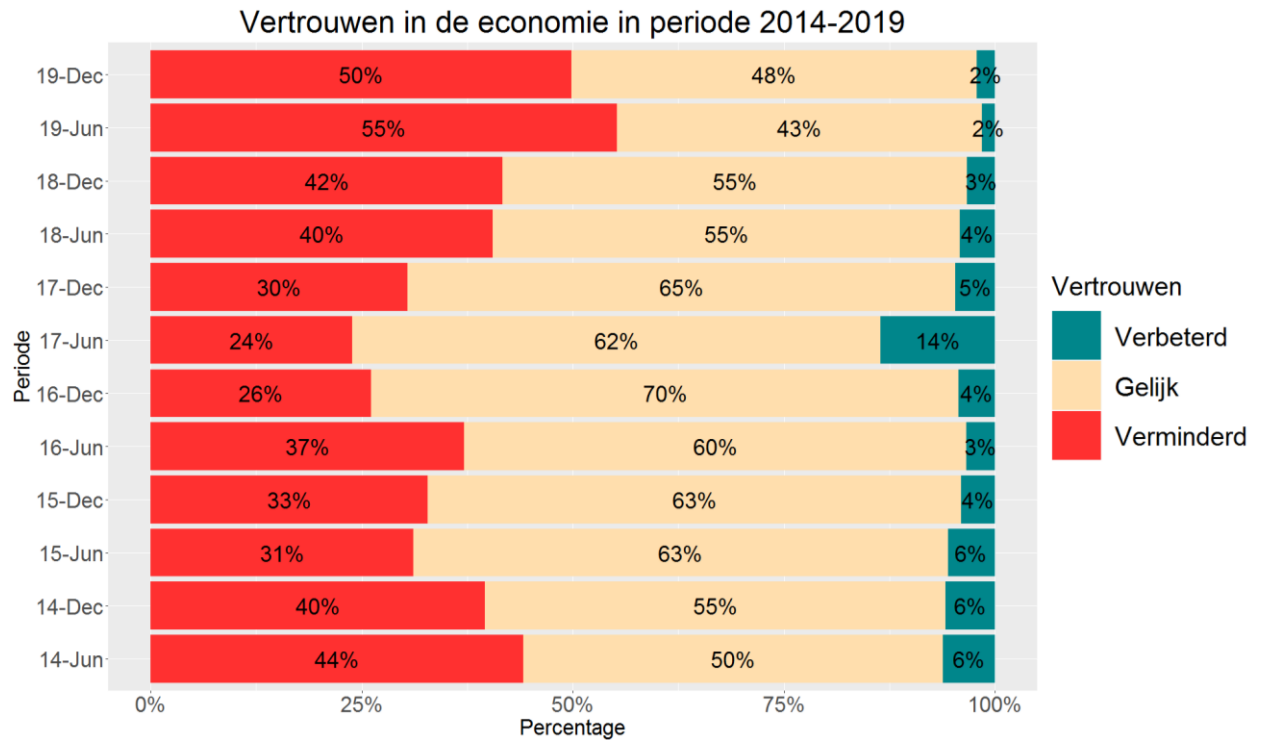
Van de bedrijven heeft 26 procent aangegeven dat er van investeringsbelemmeringen sprake is geweest. Eveneens een vrijwel zelfde percentage als in juni 2019 (25%).

Vertrouwen in de economie

Vertrouwen is een belangrijk economisch begrip. Het wordt wel beschouwd als een bindmiddel voor de samenleving die ervoor zorgt dat mensen consumeren en geld besteden en ondernemers sneller zaken gaan doen, meer investeren en meer risico durven te nemen. Is er weinig vertrouwen dan zal er een meer afwachtende houding worden aangenomen, worden er meer zekerheden gevraagd en worden er minder zaken gedaan. Afwezigheid van vertrouwen kan een economie vertragen met alle nare gevolgen van dien.

Het vertrouwen in de economie is de tweede helft van 2019 naar de mening van de ondernemers wat minder negatief geworden. Het aandeel bedrijven dat heeft aangegeven dat het is verminderd, is afgenomen van 55 naar 50 procent (zie figuur 2). Het percentage ondernemers dat heeft aangegeven dat het vertrouwen gelijk is

gebleven, is ten opzichte van juni 2019 toegenomen van 43 naar 48 procent. Het percentage bedrijven dat heeft aangegeven dat het de afgelopen periode verbeterd is, is met 2 procent van de bedrijven wederom laag en gelijk gebleven.

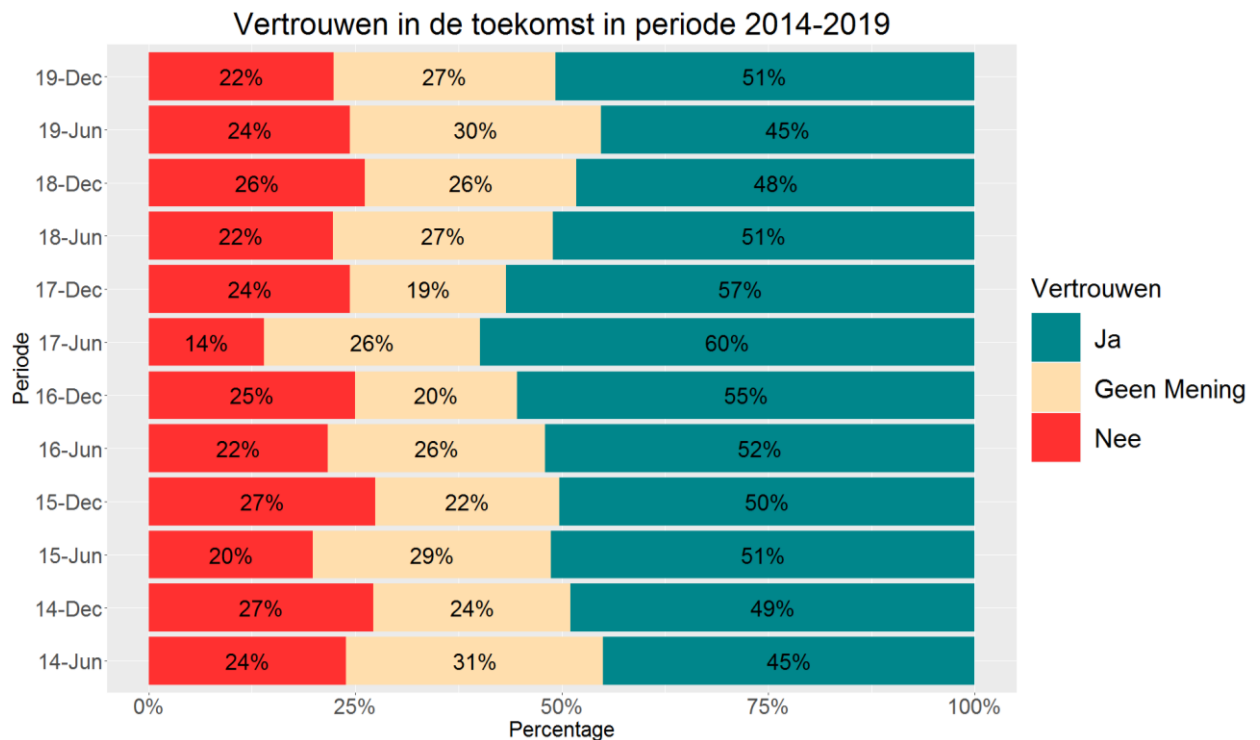

Figuur 2: vertrouwen in de economie

Vertrouwen in de toekomst

Het vertrouwen in de toekomst is het laatste halfjaar van 2019 iets verbeterd (zie figuur 3). Het percentage bedrijven dat in december heeft aangegeven vertrouwen te hebben in de toekomst, is in vergelijking met juni 2019 toegenomen, van 45 naar 51 procent. Bovendien is het aandeel bedrijven dat heeft aangegeven géén vertrouwen te hebben in de toekomst licht afgenomen en wel van 24 naar 22 procent.

Iets minder bedrijven hebben aangegeven geen mening te hebben over de gestelde vraag. Dit is ten opzichte van afgelopen periode afgenomen van 30 naar 27 procent.

Figuur 3: vertrouwen in de toekomst

Vertrouwen bij bouw, handel en horeca

Bij de ontwikkeling van het vertrouwen in de toekomst is er speciaal naar drie voor conjunctuur en economie belangrijke bedrijfstakken gekeken, te weten de bouw, handel en horeca (zie figuur 5). De bouw is hier genomen vanwege de grote invloed op de conjunctuur, de handel vanwege het feit dat dit qua omzetten de grootste bedrijfstak is en horeca vanwege het grote economische- en maatschappelijk belang van toerisme.

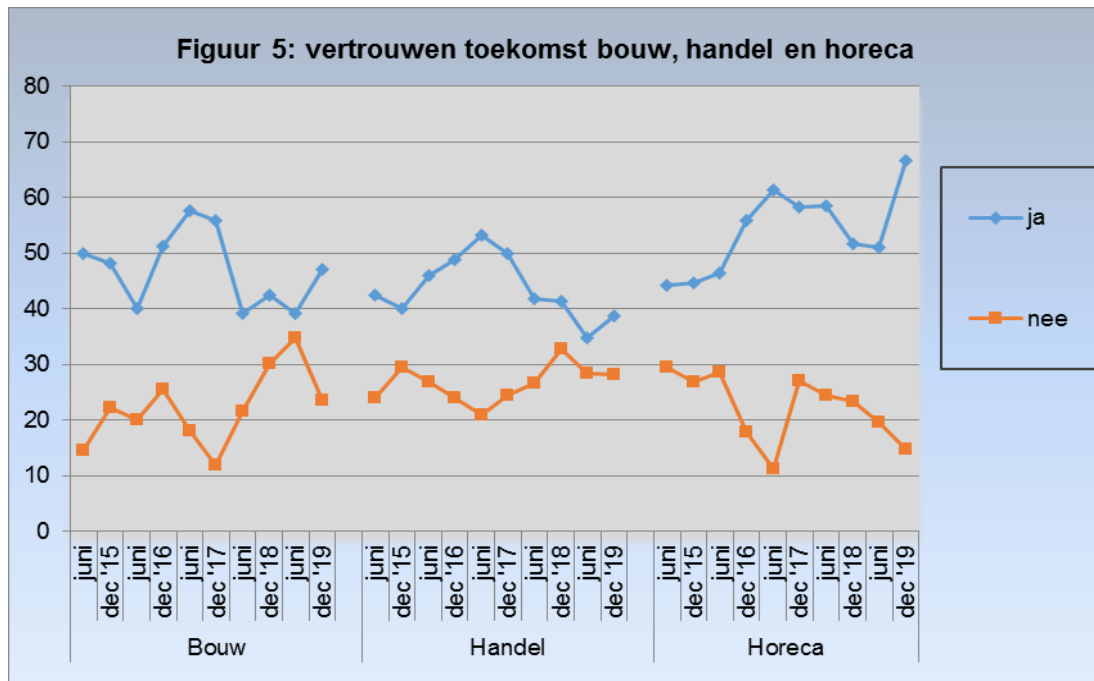
Bij alle drie bedrijfstakken is sprake geweest van een verbetering van het vertrouwen in de toekomst. Wel zijn er onderling een aantal verschillen.

Bij de bedrijfstak bouw is het vertrouwen in de toekomst de afgelopen periode, na een paar periodes van verslechtering, weer toegenomen en wel van 39 naar 47 procent. Ook hebben minder bedrijven aangegeven geen vertrouwen te hebben in de toekomst. Dit is afgenomen van 35 naar 24 procent.

Bij de handel zijn de veranderingen wat minder sterk. Bij deze bedrijfstak is het vertrouwen ten opzichte van juni 2019 met 4 procentpunten toegenomen van 35 naar 39 procent. Het percentage geen vertrouwen is met 28 procent van de bedrijven gelijk gebleven.

De situatie bij de bedrijfstak horeca laat eveneens een gunstiger beeld zien. Daar is

het relatief hoge percentage vertrouwen van 51 procent sterk toegenomen naar 67 procent. Ook daar is ‘geen vertrouwen’ afgenomen (evenals vorige perioden) en wel van bijna 20 naar 15 procent van de bedrijven.

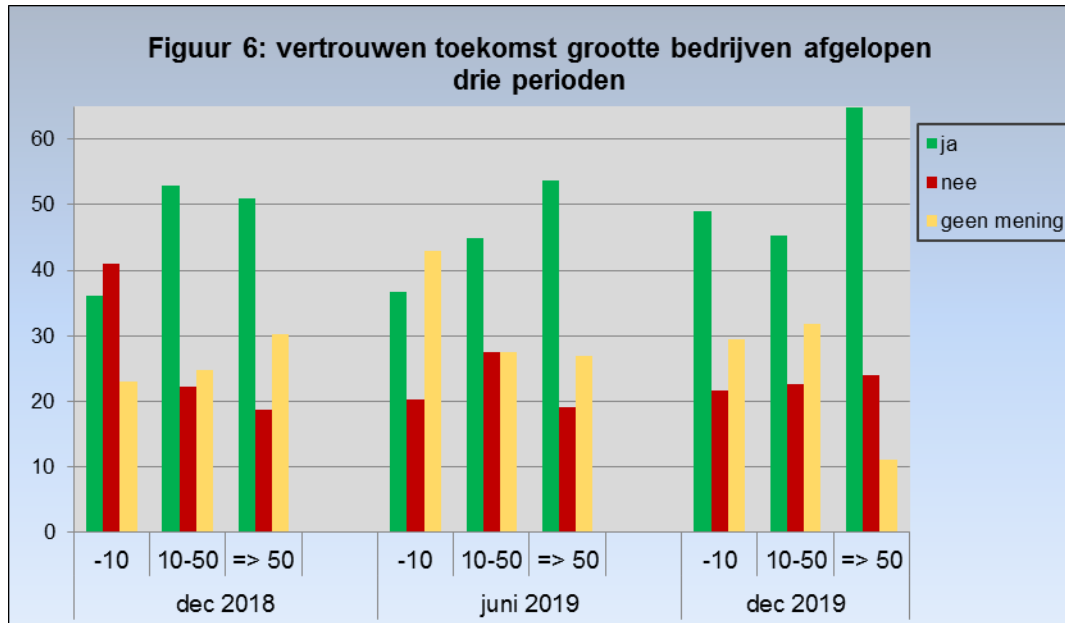
Vertrouwen naar grootte

Bij het vertrouwen in de toekomst naar het aantal werknemers van de bedrijven wordt een indeling gemaakt in 3 groepen, te weten 3 tot 10 werknemers (klein), 10 tot 50 werknemers (middelgroot) en 50 of meer werknemers (groot).

Zoals normaliter het geval, hebben bij de grotere bedrijven vanaf 10 werknemers, duidelijk meer bedrijven vertrouwen in de toekomst dan bij de kleine bedrijven (zie figuur 6). Opvallend is dat het vertrouwen bij de kleine bedrijven én is toegenomen én iets hoger is dan bij middelgrote bedrijven. Die toename is groot; van 37 naar 49 procent van de bedrijven. Bij de middelgrote bedrijven is dit percentage met 45 procent onveranderd gebleven. Wel is het zo dat er iets meer kleine bedrijven hebben aangegeven géén vertrouwen te hebben in de toekomst; 22 procent (was 20%). Bij de middelgrote bedrijven is dat percentage ‘geen vertrouwen’ afgenomen, van 28 naar nog geen 23 procent.

Ook bij de grote bedrijven hebben meer bedrijven aangegeven vertrouwen te hebben in de toekomst. Deze toename is, net als bij de kleine bedrijven, groot te noemen; het is gestegen naar 65 procent ten opzichte van de 54 procent van vorige periode. Het percentage ‘geen vertrouwen’ is eveneens toegenomen. Echter in mindere mate, van 19 naar 24 procent. Het percentage geen mening is opvallend laag geworden. Hier is

sprake geweest van een flinke afname van 27 naar slechts 11 procent van de grote bedrijven. Het is voor het eerst dat dit percentage onder de 20 procent is uitgekomen.

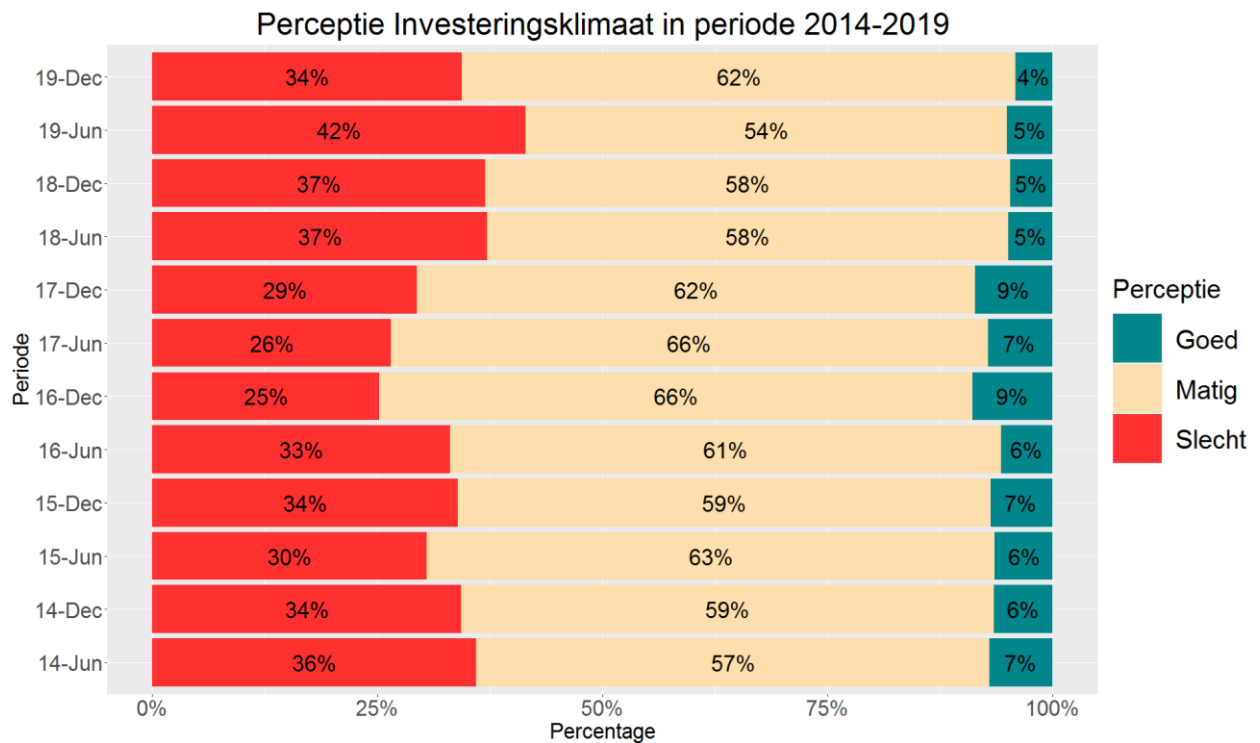
Mening ten aanzien van het investeringsklimaat

Het investeringsklimaat, ook wel genoemd ondernemersklimaat, is medebepalend voor het gaan doen van investeringen in een onderneming. Van belang zijn daarbij zaken als vertrouwen, rechtszekerheid, functioneren overheid, stabiel financieel- en politiek beleid, arbeidswetgeving, mate van corruptie en beschikbaarheid en kwaliteit van infrastructuur en productiefactoren. Een slecht investeringsklimaat kan leiden tot minder investeringen, minder economische activiteiten, minder werkgelegenheid en kapitaalvlucht.

De mening ten aanzien van het investeringsklimaat is in vergelijking met juni 2019 wat verbeterd (zie figuur 7). Minder bedrijven hebben aangegeven het klimaat slecht te vinden, dit is afgenomen van 42 naar 34 procent. Het aandeel bedrijven dat heeft aangegeven het klimaat goed te vinden is veranderd van 5 naar 4 procent van de bedrijven.

Ook nu weer beoordelen de meeste bedrijven het investeringsklimaat als ‘matig’. Dit is toegenomen van 54 naar 62 procent.

Figuur 7: perceptie investeringsklimaat

Mening investeringsklimaat bij bouw, handel en horeca

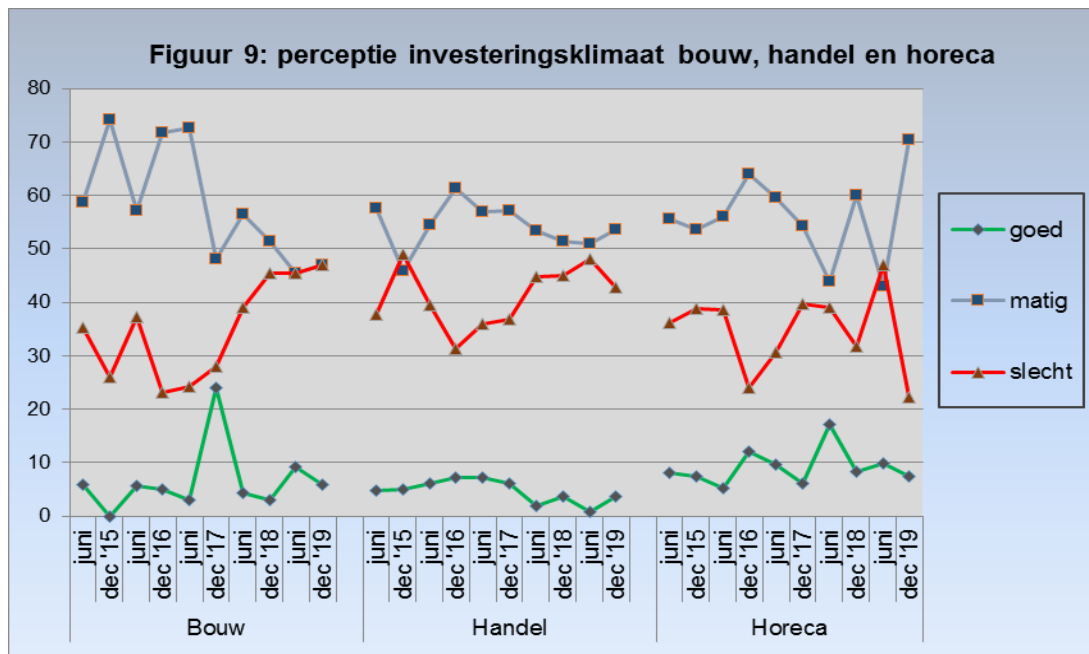
De ontwikkeling van het investeringsklimaat bij de drie bedrijfstakken bouw, handel en horeca laten hier een wat ander beeld zien dan bij het vertrouwen.

Bij de bedrijfstak bouw is de perceptie van het investeringsklimaat wat verslechterd (zie figuur 9). Wat minder bedrijven hebben aangegeven het investeringsklimaat goed te vinden; dit percentage is afgenomen van 9 naar 6 procent van de bedrijven. Vrijwel evenveel bouwbedrijven aangegeven het investeringsklimaat slecht te vinden; van 46 naar 47 procent. Afgelopen december 2019 heeft zich bij ‘matig’ een soortgelijke verandering voorgedaan, eveneens van 46 naar 47 procent. Al met al is hier dus bij de bouw sprake geweest van een licht ongunstige ontwikkeling.

Bij de bedrijfstak handel is daarentegen sprake geweest van een gunstige ontwikkeling van de perceptie van het investeringsklimaat. ‘Slecht’ is afgenomen van 48 naar 43 procent en het percentage respondenten ‘goed’ is toegenomen van 1 naar 4 procent. Het aandeel ‘matig’ is toegenomen van 51 naar 54 procent van de handelsbedrijven.

Het meest opvallend is ook hier (als bij het vertrouwen) de ontwikkeling bij de bedrijfstak horeca waar de perceptie sterk is verbeterd. In de tweede helft van 2019 is het aandeel bedrijven welke het investeringsklimaat slecht vindt afgenomen van 47

naar 22 procent. Bovendien zijn er nu duidelijk meer bedrijven die het investeringsklimaat aanmerken als zijnde matig. Dat percentage is toegenomen van 43 naar 70 procent. Wel is de perceptie van ‘goed’ afgenomen, van 10 naar ruim 7 procent per december 2019.

Mening investeringsklimaat naar grootte bedrijven

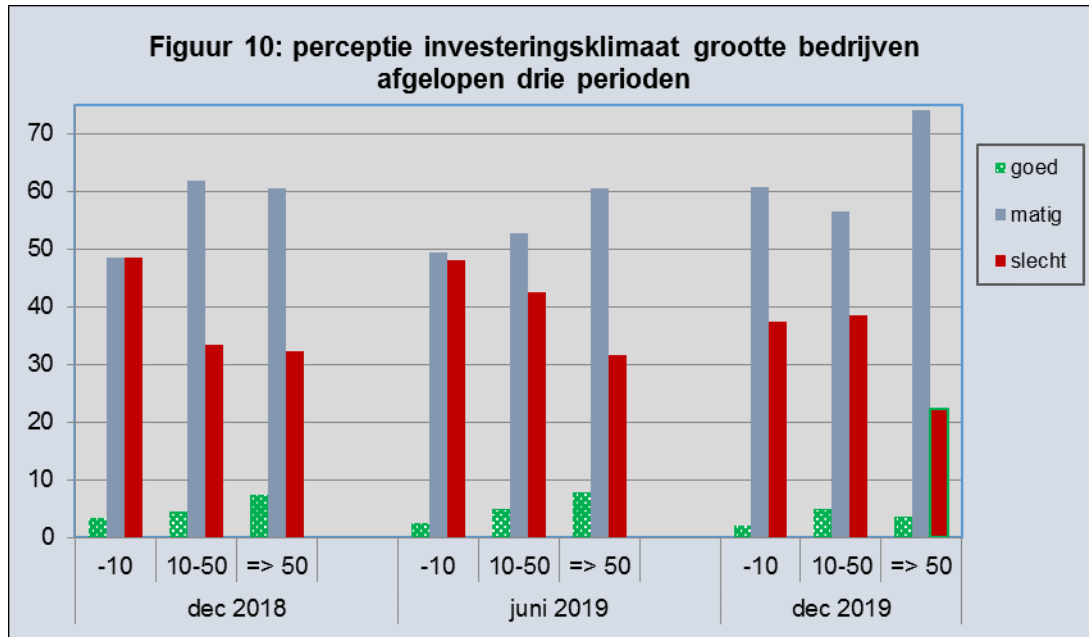
De perceptie van het investeringsklimaat als afgeleide van het aantal werknemers van de bedrijven laat net als bij vertrouwen in de toekomst vrij duidelijke verschillen zien. Ook hier is, net als bij het vertrouwen, bij de kleine bedrijven de perceptie én verbeterd en ook iets beter geworden dan bij de middelgrote bedrijven.

Bij de kleine bedrijven tot 10 werknemers heeft 61 procent aangegeven het investeringsklimaat matig te vinden (was 49%, zie figuur 10). Bovendien vinden minder kleine bedrijven het slecht; dat is afgenomen van 48 naar 37 procent. Het percentage ‘goed’ is met 2 procent laag gebleven (was nog geen 3%).

De verbetering van de perceptie van het investeringsklimaat heeft zich ook voorgedaan bij de grote bedrijven (met meer dan 50 werknemers). Per december 2019 vindt 22 procent het investeringsklimaat slecht. In juni was dat nog 32 procent. Bovendien vinden meer grote bedrijven het matig; 74 procent van deze bedrijven (was 61%). Wel is het aandeel ‘goed’ hier wat afgenomen; van 8 naar 4 procent.

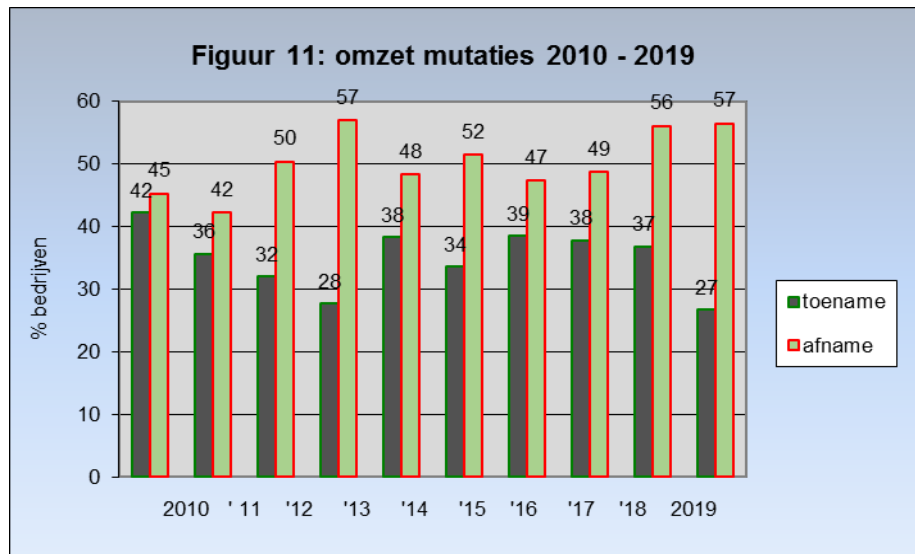
Bij de middelgrote bedrijven zijn de percentages minder sterk veranderd. Hier is

‘matig’ verbeterd van 53 naar 57 procent en is het percentage ‘slecht’ afgenomen van 43 naar 39 procent. Eenzelfde percentage bedrijven vindt het investeringsklimaat goed; dat was en is met 5 procent laag gebleven.

Omzetmutaties

De omzetmutaties geven inzicht in welke mate de omzet is veranderd in vergelijking met het voorgaande jaar. Bedrijven kunnen aangeven of de omzetten zijn toegenomen, dan wel afgenomen (zie figuur 11). In vergelijking met december 2018 is het percentage ‘afname’ van de omzet vrijwel niet veranderd van 56 naar 57 procent. Ergo; ook in 2019 heeft meer dan de helft van de respondenten aangegeven een vermindering van de omzet te hebben gehad. Het percentage bedrijven waar de omzet is toegenomen is vrij sterk verminderd, van 37 naar 27 procent.

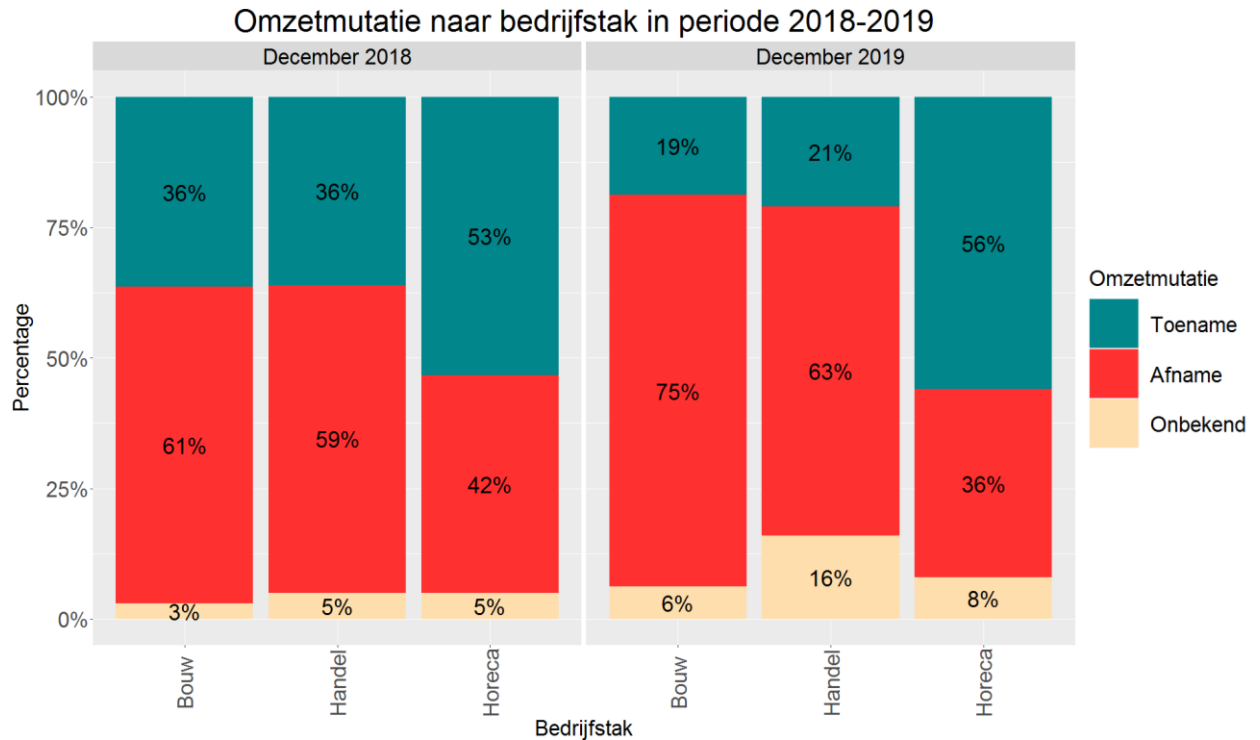

Omzetmutaties bij bouw, handel en horeca

Indien wordt gekeken naar de ontwikkeling van de omzetten over het afgelopen jaar bij de drie voor conjunctuur en economie belangrijke bedrijfstakken, bouw, handel en horeca, vallen enige verschillen op.

Bij de bedrijfstak horeca hebben de tweede helft van 2019 relatief veel bedrijven een toename van de omzet gehad. Deze is bovendien wat toegenomen ten opzichte van de vorige periode, van 53 naar 56 procent. Minder bedrijven hadden hier te maken met een afname van de omzet. Dat percentage is afgenomen van 42 naar 36 procent.

Bij de bedrijfstakken bouw en handel is van een geheel andere situatie sprake. Het percentage toename omzetten is daar afgenomen (van 36 naar respectievelijk 19 en 21%). Bovendien hebben meer bedrijven aangegeven een afname van de omzet te hebben gehad. Dit aandeel is bij de bouw sterk toegenomen van 61 naar 75 procent. Bij de handel is de verslechtering van de omzetten wat minder sterk; van 59 naar 63 procent van de bedrijven.

Figuur 12: omzetmutaties bouw, handel en horeca

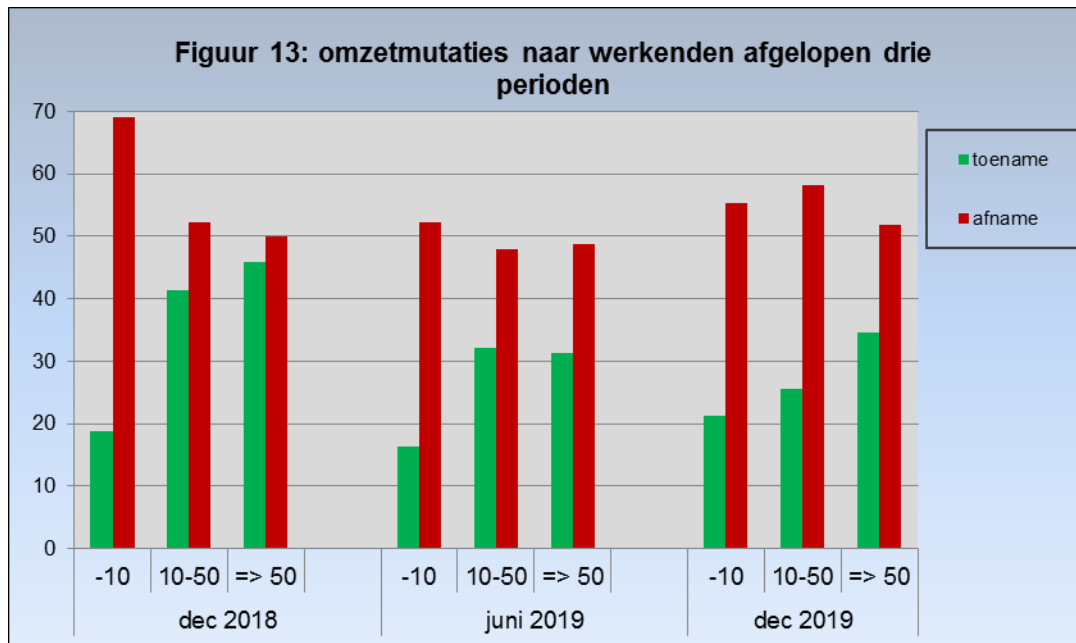
Omzet naar grootte bedrijven

De verschillen in de mutaties van de omzet naar rato van het aantal werknemers van de bedrijven vallen ook hier relatief gunstig uit voor met name de kleinere bedrijven (zie figuur 13).

Bij de kleine bedrijven is er bij 21 procent sprake van een toename van de omzetten. De vorige periode was dit nog 16 procent. Ruim 55 procent heeft te maken gehad met een afname, een toename in vergelijking met de 52 procent van de vorige periode juni 2019.

Bij de middelgrote bedrijven zijn deze percentages minder gunstig. Daar heeft 27 procent een toename van de omzetten gehad (was 32%) en 58 procent een afname, wat beduidende meer is dan de 48 procent van vorig jaar juni.

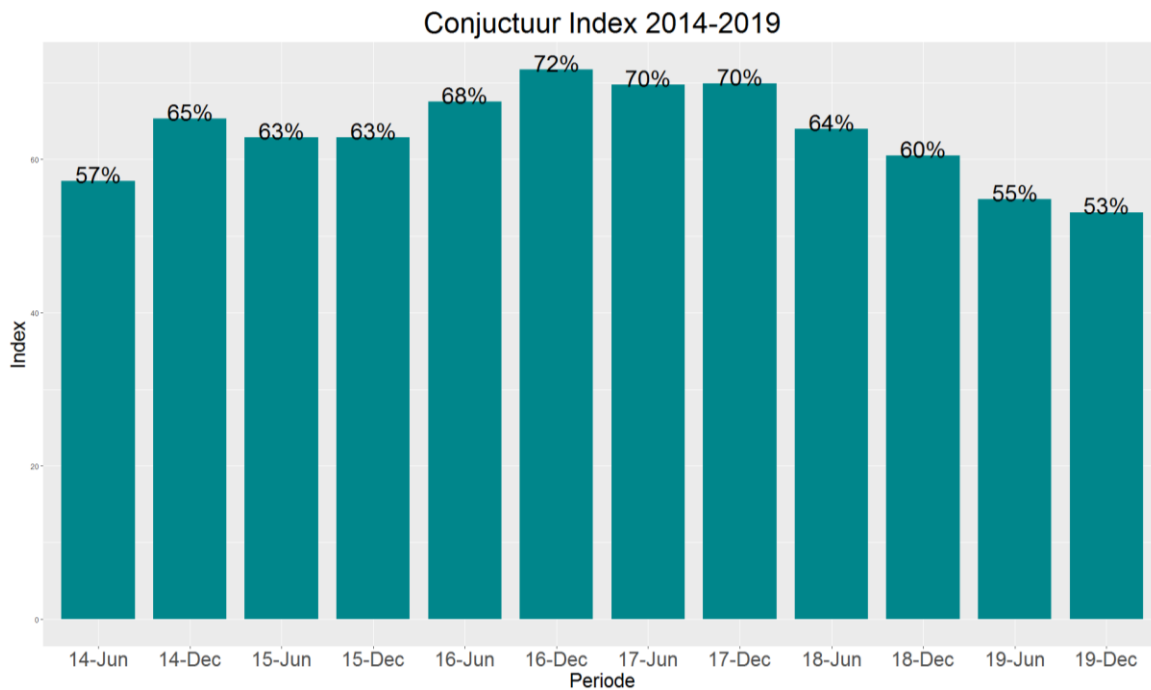
Bij de grote bedrijven vanaf 50 werknemers zijn de veranderingen beperkter van omvang. Hier ligt het percentage toename omzet op 35 procent (was 31%). Het percentage afname van de omzetten is bij de grote bedrijven gewijzigd naar 52 procent. De vorige periode bedroeg dit met 49 procent wast minder.

Conjunctuurindex

Om een beeld te krijgen van het verloop van de conjunctuur is er in 2016 een aanzet gemaakt voor het opstellen van een conjunctuurindex. Conjunctuurindices geven een beeld van de stand van de economie, opgesteld op basis van indicatoren. In het geval van de conjunctuurindex voor Curaçao is dit gedaan aan de hand van gegevens van vertrouwen in de toekomst, de perceptie van het investeringsklimaat en de veranderingen van de omzetten (de omzetmutaties). Deze zijn geaggregeerd in de vorm van een samengestelde index waarbij 100 als beginpunt is genomen. De resultaten van deze exercitie zijn grafisch weergegeven in figuur 14. De bedoeling is dat men met deze index een idee kan krijgen van het verloop van de conjunctuur. Dit niet in absolute termen, doch in relatieve termen. Hierdoor is op eenvoudige wijze, het bovenstaande in acht nemende, de trend van de conjunctuur zichtbaar.

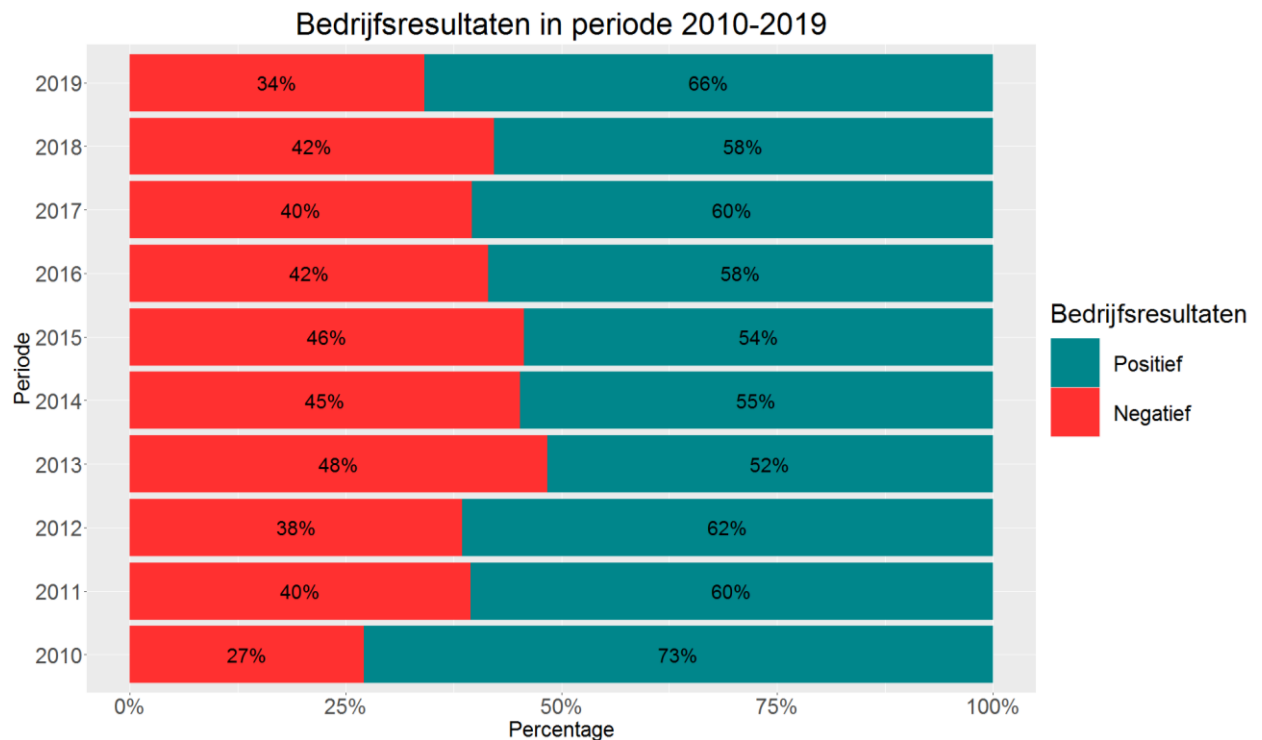
Sinds eind 2010, na het opheffen van de Nederlandse Antillen en de totstandkoming van het Land Curaçao, vertoont de conjunctuurindex, na allereerst een sterke daling, een geleidelijk toenemende trend, tot december 2016. Per december 2019 is het met 53 procent 2 procentpunten lager uitgekomen in vergelijking met juni van dat jaar.

Figuur 14: conjunctuurindex

Bedrijfsresultaten

Het aandeel bedrijven welke een positief bedrijfsresultaat heeft behaald bedraagt 66 procent. Dit is 8 procentpunt hoger dan het bruto winstpercentage van december 2018. Zo'n 34 procent van de geïnterviewde bedrijven heeft afgelopen december aangegeven een negatief bedrijfsresultaat te hebben behaald (8 procentpunt minder ten opzichte van 2018). Een afnemend doch hoog percentage bedrijven blijkt niet in staat winst uit de onderneming te kunnen behalen. Deze percentages geven overigens géén inzicht in de *omvang* van de bedrijfsresultaten en evenmin in eventuele faillissementen.

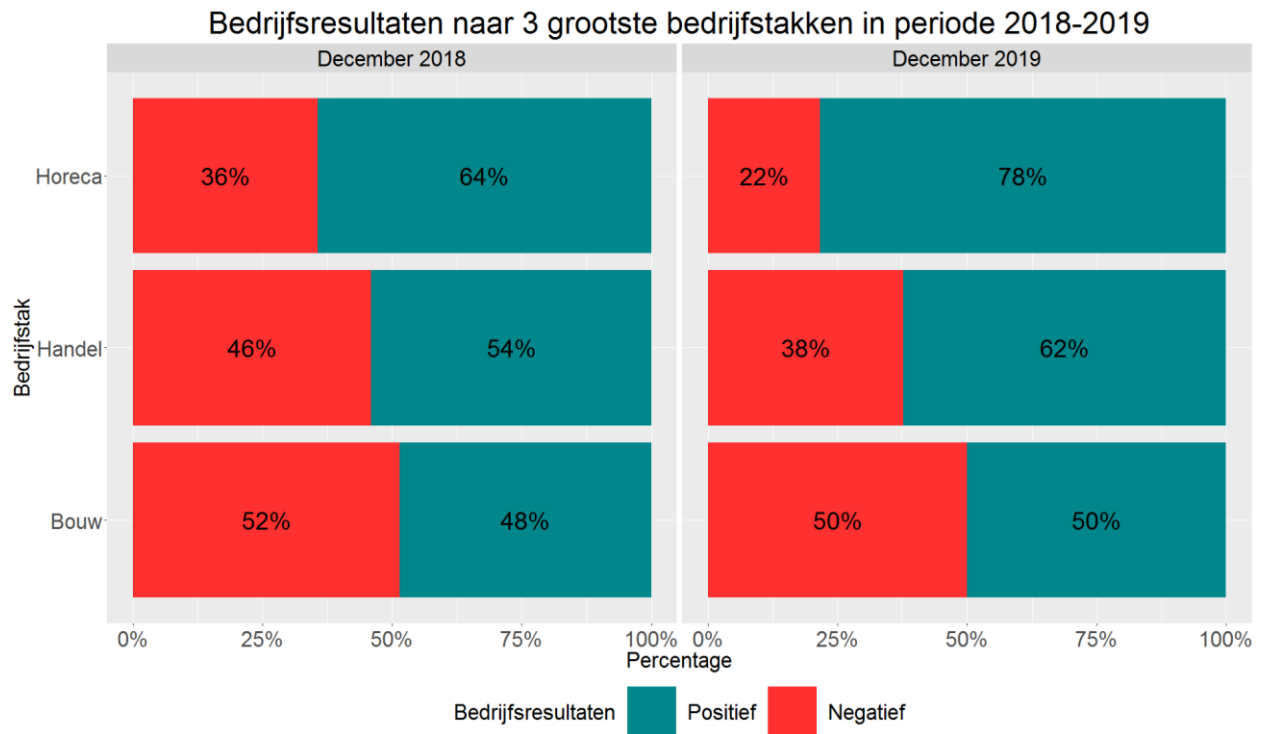

Figuur 15: bedrijfsresultaten

Bij de resultaten voor conjunctuur en economie belangrijke bedrijfstakken bouw, handel en horeca (zie figuur 16) valt op dat het percentage positieve resultaten bij de handel is toegenomen (van 54 naar 62% van deze bedrijven) en bij de horeca zelfs vrij sterk is toegenomen, van 64 naar 78 procent.

Bij de bouw hebben iets meer bedrijven dan in 2018 aangegeven winst te hebben behaald (50%, was 48%). Daarmee is eveneens het percentage met verlies afgenomen naar het (nog steeds te hoge) percentage van 50 procent.

Figuur 16: bedrijfsresultaten naar bedrijfstak

Samenvattende opmerkingen

De opinies en bedrijfsresultaten van de conjuncturenquête van december 2019 laten zowel positieve als negatieve ontwikkelingen zien.

Van de benaderde bedrijven heeft 43 procent aangegeven te hebben geïnvesteerd in de tweede helft van 2019, een vrijwel gelijk percentage in vergelijking met juni 2019 (44%). Van de bedrijven heeft 26 procent aangegeven dat er van investeringsbelemmeringen sprake is geweest. Eveneens een vrijwel zelfde percentage als in juni 2019 (25%).

Het vertrouwen in de economie is de tweede helft van 2019 wat minder negatief geworden. Het aandeel bedrijven wat dat heeft aangegeven is afgenomen van 55 naar 50 procent.

Het vertrouwen in de toekomst is naar de mening van ondernemers verbeterd. Het percentage vertrouwen is duidelijk toegenomen, van 45 naar 51 procent.

Bij alle drie de voor conjunctuur en economie belangrijke bedrijfstakken bouw, handel en horeca is sprake geweest van een verbetering van het vertrouwen in de toekomst. Met name geldt dit voor de bouw en horeca. Bij deze laatste is sprake geweest van een sterke toename van 51 naar 67 procent.

In december 2019 is ook gebleken dat het vertrouwen bij de kleine bedrijven is toegenomen en ook iets groter is geworden dan bij de middelgrote bedrijven. Die toename is groot geweest; van 37 naar 49 procent van de bedrijven. Bij de middelgrote bedrijven is het percentage met 45 procent onveranderd gebleven. Ook bij de grote bedrijven hebben meer bedrijven aangegeven vertrouwen te hebben in de toekomst, dit is gestegen van 54 naar 65 procent.

De mening ten aanzien van het investeringsklimaat is in vergelijking met juni 2019 wat verbeterd. Minder bedrijven vinden het slecht, dit is afgenomen naar 34 procent, en een groter percentage bedrijven beoordeeld het investeringsklimaat als 'matig'. Dit is toegenomen naar 62 procent.

Vooraf bij de horeca is de perceptie sterk verbeterd, bij de handel in mindere mate.

Bij de bouw is de perceptie van het investeringsklimaat wat verslechterd.

De verbetering van de perceptie van het investeringsklimaat heeft zich vooral voorgedaan bij de kleine- en bij de grote bedrijven. Bij de middelgrote bedrijven zijn de percentages minder sterk verbeterd.

In vergelijking met december 2018 hebben ook in 2019 meer dan de helft van de respondenten (57%) aangegeven een vermindering van de omzet te hebben gehad. Het percentage bedrijven waar de omzet is toegenomen is vrij sterk verminderd naar 27 procent.

In overeenstemming met het voorgaande blijkt uit de conjunctuurindex (aan de hand van vertrouwen in de toekomst, perceptie investeringsklimaat en omzetmutaties) dat er in de laatste helft van het jaar sprake is geweest van een licht ongunstige ontwikkeling. De index is op 53 uitgekomen, 2 punten lager in vergelijking met juni 2019.

Het aandeel bedrijven welke een positief bedrijfsresultaat heeft behaald in 2019 is 66 procent. Dit is 8 procentpunt hoger dan het bruto winstpercentage van december 2018. Daarmee blijft een afnemend doch hoog percentage bedrijven (34%) niet in staat winst uit de onderneming te behalen.